

**VIZITELE DE EXPRIMARE A LOIALITĂȚII FAȚĂ DE TRON
CA STRATEGIE DE INTEGRARE A NOBILIMII LOCALE.
CAZUL BASARABIEI ÎN PRIMUL SFERT
AL SECOLULUI AL XIX-LEA**

Sergiu BOȚOLIN¹

**VISITS FOR PAYING HOMAGE TO THE EMPEROR BY THE ELITES.
BASARABIAN CASE IN THE FIRST QUARTER
OF THE NINETEENTH CENTURY**

ABSTRACT

The existence of a Bessarabian nobility can be confirmed by its official meetings during the first years of domination of the Russian Empire in Bessarabia. The first public assemblies of the Bessarabian nobility can be considered the one of June 22, 1814 from Chisinau. Its purpose was to delegate representatives of the local nobility to St. Petersburg. Paying homage to the Emperor by the elites of the newly annexed territories was a practice commonly used in the Russian Empire during the 18th and 19th centuries. Despite the reports regarding the successful conclusion of the visits, the problems encountered in organizing it have lasted for almost a decade. Numerous nobility complaints about the misappropriation and mistaken collection of the money needed for the visit are present in the Fund No 88 of the National Archives. Also, the desire of the nobles to be accepted in the audience by the Emperor caused conflicts with the regional officials but also disagreements with the representations of other social groups. Despite these facts, during the first quarter of the nineteenth century, the visits to St. Petersburg proved to be for the local elite a very effective tool in its communication with the Center, especially in its attempt to impose itself in front of regional authorities.

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, nobility, periphery, homage.

Aspectul social al procesului de încorporare a noilor teritorii în cadrul imperiului evidențiază importanța dialogului între elitele locale și Curte. Includerea provinciilor recent anexate în sistemul politico-administrativ al Imperiului Rus depindea în mare măsură de abilitatea și perseverența de care dădeau dovadă elitele locale în lupta pentru privilegii. Formularea unor obiective comune, cât și adoptarea unei strategii de apărare a drepturilor istorice ar fi sporit șansele Basarabiei să păstreze un model de dezvoltare similar anumitor provincii periferic-occidentale, unul bazat pe autonomie, cu implicarea activă a elitei locale în administrația regională. Cadrul privilegiat prin care se facilita inserția teritoriilor recent anexate în structurile politico-administrative ale imperiului putea fi lejer restrâns în contextul unor animozități interpersonale și a lipsei unei viziuni univoce din partea stării sociale superioare. Competiția acerbă pentru resurse și influență în care s-au angajat exponenții elitei basarabene și oficialii de la Chișinău, a degenerat în conflicte deschise, ceea ce a condus la dezechilibre în funcționarea aparatului administrativ. În aceste

¹ Doctorand în istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău;
e-mail: botolinsergiu@gmail.com.

condiții, Centrul și-a permis să intervină decisiv în vederea omogenizării politicilor aplicate în Basarabia și diminuării caracterului specific de care beneficia provincia în primii ani de după anexare.

Transformarea elitei basarabene în subiect imperial și integrarea acesteia în cadrul structurilor sociale ale imperiului țin în mare măsură și de primele manifestări corporatiste ale acesteia, întreprinse după 1812. Drept manifestări corporatiste pot fi considerate acele prime tentative de formulare a obiectivelor comune, dar și de identificare a celui mai eficient canal de comunicare cu Centrul, de preferat fără intermedierea din partea autorităților de la Chișinău. De remarcat că nobilimea (dvorenimea) basarabeană reprezenta un produs al unui context inedit pentru acest teritoriu, și anume cel al Imperiului Rus. Din acest considerent, acțiunile nobilimii locale în primul sfert al secolului al XIX-lea pot părea uneori fortuite, lipsite de coordonare, urmând un traseu oportunist de realizare a intereselor personale. Folosim termenul de nobil sau dvorean în cazul stării superioare a Basarabiei și nu cel de boier, drept unul generic utilizat de către contemporani, inclusiv oficiali ruși pentru exponenții păturilor superioare din Principate. Deși formal starea nobiliară (dvorenimea) basarabeană va fi legitimată abia către anul 1818, odată cu adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia, totuși termenul dvorean/nobil este unul uzual, folosit în corespondența oficială de după 1812.

Primele încercări de cristalizare sau ceea ce putem considera manifestări corporatiste a comunității nobiliare basarabene au avut loc în cadrul unor întruniri pe parcursul primilor ani de dominație a Imperiul Rus în spațiul Pruto-nistean. În acest sens au fost examinate documentele de arhivă ce țin de organizarea adunărilor nobilimii basarabene din 1814 și 1819, ambele convocate în scopul delegării reprezentanților nobilimii locale la Sankt-Petersburg pentru a fi primiți în audiență de împărat². Este important de analizat primele vizite ale elitei basarabene la împărat, or, anume în cadrul acestora, prin anumite forme de expresie standardizate, se modelau imaginile celor doi subiecți, unul față de celălalt, constituind un instrument simbolic de stabilire a relațiilor dintre Centru și Periferie. Ritualul complex și plin de fast al audiențelor de la Curte fiind poate cel mai spectaculos, drept urmare și eficient, mod de reprezentare a puterii imperiale.

Omagiul adus împăratului de către elitele teritoriilor recent anexate reprezenta un procedeu frecvent utilizat în Imperiul Rus pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Motivul formal, declarat de Curte, al unor asemenea audiențe, consta în explicarea în fața noilor supuși a politicilor duse de Centru³. Prin astfel de audiențe festive au trecut anterior și elitele livoniene, estoniene, finlandeze, georgiene, tătare, poloneze și altele⁴. Or, condiția *sine-qua-non* de acceptare în calitate de subiect imperial și prin urmare recunoașterea dreptului de proprietate, era anume exprimarea loialității față de Centru, fapt prevăzut și în Tratatul de Pace de la București

² А. Крупенски, *Полный список лиц избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9.

³ В. Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX-начале XX в.*, в 2 т./ Морозан Владимир. – Т.1. – СПб., ДМИТРИЙ БУЛАНИН, 2018, p. 19.

⁴ *Ibidem*.

din 16 mai 1812⁵. Mai mult de atât, ceremonia în sine conta extrem de mult și pentru Curte. Împăratului Alexandru I, recent întors de la Congresul de la Viena, i se recunoștea calitatea de salvator și de făuritor al păcii în Europa⁶, dar în același timp justifica actul de anexare prin pretinsa recunoștință din partea populației băștinașe, reprezentată de deputații nobilimii basarabene.

Pe parcursul primului sfert al secolului al XIX-lea, vizitele la Sankt-Petersburg s-au dovedit a fi pentru elita locală un instrument destul de eficient în comunicarea sa cu Centrul, mai ales în tentativa acestuia de a se impune în fața autorităților regionale. Drept dovadă sunt solicitările repetate din partea nobilimii locale de a apărea în fața împăratului⁷, cât și relatările cu privire la încheierea cu succes a unor astfel de vizite⁸. Deși, aparent și strict formal, vizitele se rezumau la niște ritualuri de complezență, efectul acestora putea eventual să schimbe raportul de forțe la Chișinău, stabilind trasee de dezvoltare într-o regiune recent anexată și prin urmare instabilă din punct de vedere politico-administrativ. Drept argument putem aminti că, după exprimarea doleanțelor de către reprezentanții nobilimii în fața împăratului, în cadrul audienței din 1814, autoritățile imperiale decid delegarea lui P. Svinin pentru a proba argumentele invocate de elita locală, în ciuda eforturilor lui I. Hartigh, guvernatorul civil și militar al Basarabiei, de a convinge autoritățile centrale cu privire la incapacitatea de administrare a Basarabiei în baza legilor locale și cu implicarea nobilimii băștinașe. Mai mult ca atât, raportul lui P. Svinin, care era pe alocuri diametral opus celui efectuat de către N. Baikov cu ceva timp mai devreme, a fost poate decisiv într-o perioadă de testare a regimului autonom provizoriu implementat în provincie.

Cu toate că, în 1818, a fost aprobat Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia, act elaborat în baza legilor și tradițiilor locale, nobilimea basarabeană, totuși, se simțea în continuare constrânsă în drepturi. Astfel, către sfârșitul anului 1818 mareșalul nobilimii basarabene, D.C. Râșcanu, solicită permisiunea de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg. Audiența avea scopul de solicita împăratului crearea unui comitet pentru elaborarea unui culegeri de legi locale⁹. Astfel, delegarea reprezentanților elitei locale la Curte reprezenta un element esențial al procesului de acordare a drepturilor de autonomie, or, anume în cadrul unor astfel de ceremonii, era declarată voința monarhului, fiind în același timp o ocazie bună de expunere a solicitărilor din partea elitei locale¹⁰.

De menționat, că vizitele din primul sfert al secolului al XIX-lea se desfășurau în contextul escaladării conflictului între elita locală și autoritățile de la

⁵ *Basarabia în colecția completă a legilor Imperiului Rus, Vol. I, Documente extrase din Colecția I (1649-1825)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2017, p. 511-518.

⁶ S. Ghervas, *Reinventarea tradiției: Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*, Chișinău, Editura Cartier, 2014.

⁷ В. Морозан, *op. cit.*, p. 20.

⁸ Vezi scrisoarea lui S.K. Veazmitinov către Gavriil Bănulescu-Bodoni, în А. Крупенски, *Полный список лиц избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9-10.

⁹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare, ANRM), F. 88, inv. 1, d. 33, f. 5.

¹⁰ В. Морозан, *op. cit.*, p. 20.

Chișinău, atunci când structura politico-administrativă a noii provincii purta un caracter tranzitoriu, ambiguu și maleabil, provocând o adevărată competiție între cei doi subiecți, Curtea atribuindu-și calitatea de arbitru în disputa dintre cei doi subiecți sociali. Uneori, intenția de a trimite o delegație la Sankt-Petersburg provoca acutizarea relațiilor dintre conducerea regiunii și exponenții elitei locale. Spre exemplu, în 1819 solicitarea mareșalului nobilimii basarabene D.C. Râșcanu către contele A. Arakceev a fost catalogată de către rezidentul plenipotențiar A. Bahmetev drept o depășire a atribuțiilor și o insultă față de instituția rezidentului plenipotențiar. A. Bahmetev, vădit deranjat de conținutul scrisorii, ținând cont și de faptul că nobilimea se plângea de nerespectarea drepturilor populației băștinașe, făcea aluzie la lipsa unor informații cu privire la existența unui act prin care se consimțea acordul unanim de a solicita permisiunea pentru efectuarea vizitei reprezentanților nobilimii la Sankt-Petersburg. Suplimentar, rezidentul plenipotențiar se arăta sceptic și în privința acordării mandatului lui D.C. Râșcanu de a implementa decizia adunării nobiliare¹¹. Având dubii în privința respectării procedurii, rezidentul plenipotențiar solicită prezentarea documentelor necesare pentru a da curs inițiativei, cum ar fi: când și unde a avut loc convocarea comunității nobiliare și de la cine s-a solicitat permisiunea; care a fost componența numerică și dacă toți unanim au votat rezoluția sau doar o parte și câți anume¹². A fost suficient ca timp de o săptămână rezidentul plenipotențiar să nu obțină actele solicitate pentru a trece la acuzații directe față de mareșalul nobilimii. Astfel lui D.C. Râșcanu i se inculpa neglijență în serviciu. Mai mult de atât, rezidentul plenipotențiar considera ocuparea funcției de mareșal al nobilimii drept impropriu pentru o astfel de persoană. Toate carențele în activitatea mareșalului fiind trecute cu vederea doar din considerentul pretensei experiențe a lui D.C. Râșcanu, însă și mai mult din speranța că mareșalul nobilimii își va revizui comportamentul¹³. În concluzie, Pavel Bahmetiev îl soma pe mareșalul nobilimii să prezinte actele solicitate anterior în termen de o zi¹⁴.

Analiza documentelor de arhivă ce țin de organizarea a două vizite la Sankt-Petersburg în 1814 și 1819 permite să afirmăm că procedura de organizare a vizitelor la Curte dispunea de un grad sporit de complexitate. Rețeaua de raporturi interpersonale, cât și multitudinea pașilor ce trebuiau efectuați în vederea respectării procedurii conduceau la antrenarea unui număr mare de funcționari, asumarea unor costuri considerabile, dar și la extensia perioadei de organizare. Astfel, pentru a fi acceptați în audiență la împărat, comunitatea nobiliară convocată în cadrul unei adunări oficiale, deciziile căreia trebuiau neapărat consemnate într-un proces verbal, mandata un reprezentant cu dreptul de a solicita permisiunea de a fi acceptați în audiență la împărat. În cazul în care se accepta intenția de a organiza o vizită la Sankt-Petersburg, autoritatea supremă a regiunii dispunea convocarea unei adunări nobiliare, dar deja cu scopul de a desemna reprezentanții (deputații) din partea nobilimii basarabene, care ar urma să apară în fața împăratului. La 22 iunie 1814, 52 de participanți ai adunării nobiliare, prezidată, deloc întâmplător, de mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni, persoană de încredere a autorităților centrale și un intermediar

¹¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 33, f. 9 verso.

¹² *Ibidem*, f. 10.

¹³ *Ibidem*, f. 13.

¹⁴ *Ibidem*, f. 13 verso.

eficient al dialogului dintre nobilime și funcționarii ruși de la Chișinău, au decis delegarea a trei reprezentanți la Sank-Petersburg, și anume: spătarul D. Bucșăneanu, I.M. Sturdza și banul D.C. Râșcanu, toți cu o anumită experiență în administrarea Țării Moldovei de până la anexarea Basarabiei¹⁵.

Formatul adunării era, de asemenea, convenit cu autoritatea supremă a regiunii. Spre exemplu, se admitea întrunirea doar a nobililor aflați pe moment în Chișinău, așa cum s-a procedat în 1814, sau se convocau și cei aflați în alte ținuturi, ca în cazul cu adunarea din 1819. Convocarea unui număr redus al nobililor basarabeni în 1814 este explicată în demersul lui I.M. Hartingh către ministrul poliției S.K. Veazmitinov prin inexistența la acea vreme a unei structuri nobiliare basarabene. Astfel, I.M. Hartingh a fost nevoit să-i convoace doar pe acei nobili care se aflau la acel moment în orașul Chișinău¹⁶. Selectarea celei de-a doua opțiuni ce implica participarea și a nobililor stabiliți în afara Chișinăului, provoca mai multe dificultăți, de la cele ce țin de informarea celor aflați în afara Chișinăului până la cele operaționale în cazul detașării nobililor aflați în serviciul de stat. Informarea cu privire la convocarea unei adunări nobiliare se efectua prin înștiințarea sub semnătură a fiecărui nobil în parte, executarea acestei sarcini fiind atribuită ispravnicilor de către guvernatorul civil al Basarabiei.

Ulterior se purcedea la organizarea propriu-zisă a adunării nobiliare. Se întocmea lista nobililor prezenți, cât și a candidaților pentru a face parte din delegație. Între timp, poliția asigura pregătirea unui spațiu adecvat pentru desfășurarea adunării, cât și transmitea avizele prin care se solicita în mod obligatoriu prezența. În cazul în care se accepta ca și nobilii aflați în serviciul de stat să poată participa la adunare, atunci autoritățile veneau cu anumite reglementări stricte. În cazul anumitor funcții, obligațiile ce le reveneau implica prezența permanentă la locul de muncă, cum ar fi cazul comisarilor sau a trezorerilor¹⁷. De asemenea, convocarea tuturor nobililor din Basarabia era îngreunată de starea deplorabilă a infrastructurii drumurilor, cât și de instituirea frecventă a regimului de carantină în jurul Chișinăului, așa cum a fost în 1819, când Basarabia a fost afectată de ciumă.

Totodată, organizarea vizitelor la Sankt-Petersburg reprezenta un test pentru corporația nobiliară, aparatul administrativ al regiunii, dar în același timp provoca relația extrem de sensibilă dintre elita locală și exponenții altor stări sociale. Depasarea reprezentanților nobilimii locale la Sankt-Petersburg a provocat nemulțumiri și printre mazilii și rușii care și-au manifestat interesul de a fi reprezentați și ei în fața țarului. Drept răspuns, nobilii au comunicat că ei vor reprezenta la Sankt-Petersburg interesele întregii populații și nu doar ale stării privilegiate. Totuși, rezidentul plenipotențiar, Pavel Bahmetiev, profitând de animozitățile dintre reprezentanții diferitor stări sociale anulează rezultatele primelor alegeri și convoacă o nouă adunare unde reprezentanții nobilimii basarabene să fie aleși de către exponenții tuturor stărilor sociale.

¹⁵ А. Крупенски, *Полный список лиц избранных Бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времен присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912. С историческим введением*, СПб, 1912, p. 9.

¹⁶ D. Poștarencu, *Introducerea instituției nobiliare în Basarabia/Nobilimea basarabeană în epoca Reformelor din Imperiul Rus*, Chișinău, 2013, p. 65.

¹⁷ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 33, f. 62.

Conform celor relatate mai sus, organizarea vizitelor la Curte implica costuri considerabile. În condițiile lipsei unor mijloace publice de finanțare, ținând cont de faptul că provincia se afla în stadiul incipient de organizare politico-administrativă, nobilimea basarabeană în 1814 a căutat soluții pentru identificarea celor 5 mii de „galbeni olandezi” necesari pentru organizarea vizitei la Sankt-Petersburg, cât și pentru procurarea celor 150 de cai pentru a fi donați armatei imperiale. Suma trebuia distribuită proporțional printre nobili și cler conform veniturilor anuale obținute de fiecare domeniu în parte. Ținând cont de faptul că colectarea unei astfel de sume ar fi durat prea mult timp, nobilii au decis creditarea acțiunii de către patru nobili, și anume: Ioan Bașota, Gheorghe Donici, Pavel Macaresco și Alexandru Panait¹⁸. Dar și pentru aceștia suma reprezenta o povară financiară considerabilă, astfel că solicitarea societății nobiliare i-a pus în fața situației de a împrumuta sub proprie răspundere suma de 3.500 galbeni olandezi, desigur cu perceperea la scadență și a unei dobânzi de 1,5% lunar. Restul, aproximativ 1.500 de galbeni olandezi, veneau sub forma celor 75 de cai oferiți sub formă de împrumut de nobilul Gheorghe Donici¹⁹. Banii erau împrumutați sub proprie răspundere, deoarece o atare adunare a nobilimii, ca cea convocată de guvernatorul Hartingh în data de 22 iunie 1814, încă nu dispunea de legitimitate în calitate de organ de reprezentare colectivă, fiind o soluție ad-hoc de soluționare a unei cereri a autorităților centrale²⁰. În condițiile în care nici către anul 1824 banii nu au fost restituiți nobililor, cei patru sus-menționați au fost supuși procedurii de executare, fiind nevoiți să-și gajeze proprietăți pentru obținerea unor noi împrumuturi sau să-și vândă o parte din bunuri, în special animale, la preț derizoriu, totul pentru a-și stinge datoriile față de creditori²¹. Numeroasele plângeri depuse de cei patru vizați au ajuns până la Curte. În 1824, împăratul solicită guvernatorului general M.S. Voronțov să urgenteze soluționarea cazului și să calmeze spiritele din cadrul societății nobiliare basarabene²². În răspuns, M.S. Voronțov declara că, pe moment, era dificil să soluționeze problema, atâta timp cât nu erau de găsit rapoartele prin care se urmărea colectarea banilor și nici nu se cunoaștea unde sunt o parte din banii despre care se știe că au fost colectați²³.

Ulterior, neînțelegerile în cadrul nobilimii locale au recidivat într-un conflict deschis la primele alegeri nobiliare din 1818. Cu toate acestea, în pofida lipsei, către anul 1814, a unei Cărți Genealogice, dar și a problemelor majore apărute în demersurile nobilimii de a organiza ceva în nume comun, putem constata faptul că instituția nobiliară din Basarabia se prefigura, iar drept confirmare a acestui fapt servește însăși acceptul împăratului de a primi delegațiile nobililor basarabeni. Intenția de a organiza o vizită a nobilimii basarabene și în 1819 denotă eficiența acestui canal de comunicare, ce s-a transformat într-o strategie în competiția cu autoritățile regionale, de aici și reticența conducerii regiunii de a da curs unor astfel de solicitări. Totodată, materialele de arhivă arată că nici nobilimea locală nu reprezenta o structură monolit în intenții și fapte, iar organizarea vizitelor la Sankt-Petersburg, în special cea din 1814, a demonstrat pe deplin acest fapt.

¹⁸ *Ibidem*, d. 12, f. 137.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ В. Морозан, *op. cit.*, p. 142.

²¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 12, f.10 v, 137.

²² *Ibidem*, f. 82.

²³ *Ibidem*, f. 164.